ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ' ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1948 ΑΡΙΘ. 85

ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

(ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ)

Α'.

Ἡ ἔρευνά μας πρέπει τώρα νὰ προχωρήση, ἀπὸ τὴν ἀνθρωπολογία καὶ τὴν κοινωνιολογία, στὴ θεολογία. Δὲν μποροῦμε νὰ ξεκινήσωμε γιὰ τὸν ἔμπρακτο Χριστιανισμό, χωρὶς μιὰ σωστὴ θεολογικὴ καθοδήγησι. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τοῦ τί πρέπει νὰ γίνη γιὰ νὰ ὑπάρξη, σὰν σωτηρία γιὰ τὴ σύγχρονη κοινωνία, ὁ ἔμπρακτος Χριστιανισμός, πρέπει ν' ἀρχίση ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς συμβολῆς ποὺ προσφέρει ἡ θεολογία στὴν προσπάθεια αὐτή, στὸ ἔργο τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Πρέπει νὰ ἰδοῦμε τί ἔχει νὰ προσφέρη ἡ θεολογία στὸν ἀγῶνα γιὰ κάποιο αὔριο καλύτερο ἀπὸ τὸ σήμερα.

1. Τὸ πρῶτο ποὺ θὰ προσφέρη εἶναι ἡ ἐμφάνισι τῆς πίστεως. Ἐδῶ τὸν λόγο ἔχει τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐδῶ ἡ θεολογία θὰ παρουσιάση ἐκεῖνο ποὺ εἴδαμε ὅταν μιλούσαμε γιὰ τὸν «συγχρονισμένο Χριστιανισμό»(1). Τὴ μία, αἰωνία, ἀναλλοίωτη, ἀκλινῆ πίστι. Θὰ δώση τὸ στοιχεῖο τοῦ αἰωνίου, θὰ φέρη στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο τὴ φωνὴ τῆς αἰωνιότητος. Κι' ἐδῶ θὰ μιλήση κυρίως ἡ δογματικὴ θεολογία. Ἡ δογματικὴ θεολογία διακριβώνει τὸ δόγμα καὶ παρουσιάζει τὴν πίστι, ὄχι σὰν κάτι τὸ διάχυτο μόνο, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ συγκεκριμένο, τὸ ἀποσαφηνισμένο. Καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξη ἀγὼν χριστιανικὸς χωρὶς τὴ διακρίβωσι αὐτή.

Μὲ μιὰ παρατήρησι ὅμως. Πρέπει ἡ δογματικὴ θεολογία νὰ ἔχη ὑπ' ὄψι ὅτι ἡ ἀποστολή της δὲν εἶναι γιὰ καινούργια δημιουργία (δημιουργία καινούργιων δογμάτων) ἀλλὰ κυρίως ἀποστολὴ γιὰ τὴ διαφύλαξι μιᾶς παρακαταθήκης. Ἴσως θὰ στενοχωρῆ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν δογματικὸ Θεολόγο, ὅτι ἐνῶ ἄλλοι ἐπιστήμονες, ἀκόμα καὶ θεολόγοι ἄλλων κλάδων, ἔχουν ἐλευθερία γιὰ συνεχῆ νέα δημιουργία, αὐτὸς περιορίζεται σ' ἁπλῆ διαφύλαξι, περιγραφὴ καὶ διδασκαλία τοῦ «ἅπαξ τεθέντος» δόγματος. Ἀλλὰ κι' ἂν ἕνας τέτοιος περιορισμὸς μποροῦσε τυχὸν νὰ θεωρηθῆ μειονέκτημα, δὲν πρέπει αὐτὸ νὰ τὸν ἀπογοητεύη· εἶναι συστατικὸ τῆς ἀποστολῆς του. Καὶ ὅπως ὁ ἀστρονόμος δὲν ἐργάζεται μὲ λιγώτερο ζῆλο γιὰ τὴν Ἀστρονομία, ἐπειδή, ἐνῶ περιγράφει μὲ τόση λεπτομέρεια τὸ κάθε τι στὸν οὐρανό, δὲν μπορεῖ καὶ τὸ παραμικρὸ ν' ἀλλάξη σ' αὐτόν, ἔτσι καὶ ὁ δογματικὸς θεολόγος δὲν μπορεῖ νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτό του ἀδικημένο, ἐπειδὴ ἔχει γι' ἀποστολή του νὰ εἶναι φύλακας καὶ διδάσκαλος τοῦ δόγματος.

2. Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ στροφὴ τοῦ θεολόγου πρὸς τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομασθῆ ἡ θεολογία αὐτὴ ἀνθρωπολογικὴ θεολογία. Ἡ θεολογία πρέπει νὰ κάνη ὅ,τι ἔκαμε ὁ Σωκράτης μὲ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Θὰ στραφῆ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Θὰ προσέξη περισσότερο τὸν πόνο τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ θεολογία πρέπει νὰ γνωρίση τὴ

(1) Βλ. «Ἀκτῖνες» 1947, σ. 145 ἐπ.

σύγχρονη παθολογία τῆς ψυχῆς, τὴ σύγχρονη μορφολογία τῆς ἁμαρτίας. Πρέπει, ἀκόμη, ν' ἀποκτήση ἡ θεολογία μεγαλύτερη οἰκειότητα μὲ τὴν σύγχρονη ἐπιστημονικὴ παραγωγή, μὲ τὴν τέχνη, μὲ τὴ φιλοσοφία. Νὰ χρησιμοποιήση περισσότερο τὴν ἐπαφὴ μὲ τὶς βιολογικὲς ἐπιστῆμες. Νὰ χρησιμοποιήση ἀκόμη, ἕνα κοινωνικὸ ρεαλισμό. Νὰ δείξη ἡ θεολογία ὅτι ξέρει νὰ διακρίνη τὸ «δέον» ἀπὸ τὸ «ὄν». Ὅταν λέη ὅτι τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ὑπακούουν στοὺς γονεῖς ἢ τοὺς δασκάλους, νὰ ξέρη σὲ τί εἴδους γονεῖς, σὲ τί εἴδους δασκάλους τὰ παραπέμπει, σήμερα συγκεκριμένως, νὰ ὑπακούουν. Καὶ ἔτσι ἡ ἠθικὴ θεολογία θὰ εἶναι συγχρονισμένη θεολογία, ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι οἱ νόμοι τοῦ ἤθους θὰ μεταβάλλωνται, θὰ χάνουν τὸ αἰώνιο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια, ὅτι θὰ κατανοεῖται τὸ πρόσκαιρο. Εἶναι ἡ ἴδια ἐφαρμογὴ ποὺ εἴδαμε στὰ περὶ συγχρονισμένου Χριστιανισμοῦ. Κυκλοφορία δηλαδὴ μεταξὺ αἰωνιότητος καὶ προσκαίρου.

3. Τὸ τρίτο εἶναι ἡ ἀξιοποίησις τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν γιὰ τὴν σύγχρονη ζωή. Ἐδῶ θὰ φανῆ ἡ σύγχρονισμένη θεολογία, ποὺ παίρνει τὸν θησαυρό, τὴν παρακαταθήκη τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν καὶ δὲν τὸν φυλάει μόνο, ὅπως τὸ τάλαντο τὸ κρυμμένο μέσα στὴ γῆ, ἀλλὰ τὸν ἀξιοποιεῖ γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ θεολογία εἶναι θεματοφύλακες τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν. Ἀλλὰ θεματοφύλακες ὄχι γιὰ νὰ κρύβουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀξιοποιοῦν τὴν ἀλήθεια. Ἔτσι:

α) Θὰ ἀξιοποιῆται γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ἡ Βίβλος, ἡ Ἁγία Γραφή. Ἡ Θεολογία πρέπει νὰ φέρη τὴν Ἁγία Γραφὴ στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο καὶ ν' ἀξιοποιήση γι' αὐτὸν τὸν θησαυρὸ ποὺ ἔχει μέσα της ἡ Βίβλος. Ἡ ἀνθρωπότης, ἡ Χριστιανωσύνη, εἶχε τεθῆ σὲ περασμένες ἐποχὲς μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων: Νὰ μὴ διαβάζη καθόλου τὴ Γραφή, ν' ἀπαγορεύεται σχεδὸν ἡ μελέτη τῆς Γραφῆς, ἢ νὰ τὴν διαβάζη γιὰ νὰ κάνη τὶς αἱρετικὲς διαμάχες, νὰ ἀσχολῆται μὲ «γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικάς» (Τίτ. γ' 9), γιὰ νὰ μὴ γνωρίζουν ὅσοι περνοῦσαν τὸν καιρό τους μ' αὐτὲς «μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται» (Α' Τιμ. α' 7). Σήμερα θὰ ξέρη ὁ ἄνθρωπος ὅτι θὰ διαβάση τὴ Γραφὴ γιὰ ν' ἀντιμετωπίση μὲ τὸ φῶς της καὶ τὴ δύναμί της τὶς σημερινὲς ἀνάγκες, θὰ χρησιμοποιῆ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ σκοπὸ ἀκριβῶς ποὺ ὁ λόγος αὐτὸς ἐδόθηκε: Γιὰ νὰ εἶναι «λύχνος τοῖς ποσὶν ἡμῶν», γιὰ νὰ μᾶς στηρίζη καὶ νὰ μᾶς ὁδηγῆ στὸν δρόμο μας. Θὰ γίνεται λοιπὸν ἐντατικὴ καὶ ἀδιάκοπη μελέτη τῆς Ἁγ. Γραφῆς, ὄχι ὅμως γιὰ ἐρασιτεχνικὴ δογματικὴ ἢ γιὰ ἐπιπολαία θεολογία, ἀλλὰ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ποὺ θὰ γίνεται ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα, γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ προορίζεται ἡ μελέτη αὐτή, «πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος» (Β' Τιμοθ. γ' 16, 17). Καὶ σ' αὐτὴ τὴ χρησιμοποίησι θὰ καθοδηγήση ἡ ἑρμηνευτικὴ θεολογία.

β) Ἡ παράδοσις. Καὶ ἐδῶ χρησιμοποιοῦμε τὸν ὅρο μὲ εὐρεῖα ἔννοια, ὅπου περιλαμβάνεται ὁ θησαυρὸς ποὺ μᾶς ἔχει δώσει ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τῆς ἀγωνιζομένης Ἐκκλησίας. Γιὰ ὅλη τὴ Χριστιανωσύνη εἶναι ἀνεκτίμητος ὁ θησαυρὸς αὐτός, ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς Χριστιανοὺς ἐκείνους ποὺ δὲν δέχονται τὴν ἱερὰ παράδοσι σὰν πηγὴ ἀποκαλύψεως. Ἕνα παράδειγμα, οἱ κατακόμβες. Δὲν ἔπρεπε οἱ κατακόμβες ν' ἀπασχολοῦν τὸ πνεῦμα μας στοὺς σημερινοὺς καιροὺς ἐντατικά, γιὰ νὰ παίρνουμε οἱ σημερινοὶ Χριστιανοὶ δύναμι καὶ ἐνίσχυσι καὶ τόνωσι στὸν ἀγῶνα; Δὲν ἀποτελεῖ μεγάλο σφάλμα, ὅτι οἱ κατακόμβες καὶ τὸ Κολοσσαῖο μᾶς ἀπασχολοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ εἶναι προπαντὸς στὴν ἁρμοδιότητα τῆς χριστιανικῆς ἀγωνιστικῆς; Καί, γενικώτερα, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ παίρνουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν ἀγώνων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ παίρνουμε τὸ πνεῦμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τὸ πνεῦμα τῆς δυνάμεως. Πρέπει ν' ἀξιοποιήσουμε τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας,

τὴ χρυσῆ ἁλυσίδα τῶν ἡρώων της, γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῶν προβλημάτων ποὺ μᾶς δημιουργεῖ ἡ σύγχρονη ἐποχή.

Β΄.

Καὶ τώρα παρουσιάζεται ἕνα σπουδαῖο ζήτημα, ἀλλὰ καὶ ζήτημα δύσκολο, ποὺ ὅμως παρὰ τὶς δυσκολίες του δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ἀφήσωμε. Πρόκειται γιὰ τὰ διάφορα αἰτήματα ποὺ κάθε τόσο προβάλλονται, νὰ γίνουν διορθώσεις, ὄχι βέβαια στὸ δόγμα, ἀλλὰ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ κοινὸς νοῦς ἔχει τὴν ἐντύπωσι, ὅτι μέσα στὶς διάφορες κραυγὲς ποὺ διατυπώνονται γιὰ ν' ἀλλάξη κάτι στὸν τρόπο ποὺ ἐκδηλώνεται ἐξωτερικὰ ἡ θρησκεία, μέσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ αἰτήματα ὑπάρχουν καὶ μερικὰ ποὺ πρέπει νὰ προσεχθοῦν.

Δὲν μποροῦμε, φυσικά, νὰ δώσωμε ἐδῶ σχέδιο γιὰ τὴν ἱκανοποίησι τέτοιων δικαιολογημένων αἰτήσεων, καὶ μάλιστα ἀφοῦ σὲ πολλὰ σημεῖα μπαίνουμε πιὰ στὸν κύκλο ὅπου τὸν λόγο ἔχει ἡ Ἐκκλησία, σὰν ἱεραρχημένος ὀργανισμός. Μερικὰ ὅμως σημεῖα, γιὰ παράδειγμα, μποροῦν κι' ἐδῶ ν' ἀναφερθοῦν.

Ὁ κοινὸς λοιπὸν ἄνθρωπος, ὁ κοινὸς πιστός, μὲ τὸ χριστιανικό του αἰσθητήριο ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὴν πεῖρα τὴν κοινωνικὴ γιὰ τὸ πῶς ἐπιδρᾶ ἡ σημερινὴ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισι τῆς θρησκείας στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, καταλήγει σ' αἰτήματα ὅπως τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἔχει τονισθῆ σ' ἄλλο ἄρθρο, ὅτι καταπολέμησι τῆς τυποκρατίας στὴν θρησκευτικὴ ζωὴ δὲν σημαίνει καταπολέμησι τῶν τύπων, καὶ ὅτι ξερρίζωμα τῶν τύπων δὲν σημαίνει καθόλου ἀναγκαστικὴ εἴσοδο στὴν «ἐν πνεύματι» λατρεία, ποὺ ἐζήτησε ὁ Κύριος(2). Πρέπει ὅμως νὰ τονισθῆ ὅτι ὑπάρχει τυποκρατία ποὺ πρέπει νὰ καταπολεμηθῆ. Ὄχι ὅτι ἡ δημοσία λατρεία δὲν πρέπει νὰ ἔχη τύπους, οὔτε ὅτι μπορεῖ νὰ νοηθῆ χωρὶς τύπους, ἀλλ' ὅτι ἡ λατρευτικὴ ζωὴ δὲν πρέπει νὰ εἶναι μόνο τύπος καὶ μόνο παράδοσι, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ἔχη κι' ἐπαφὴ πρὸς τὴν ψυχὴ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ λατρεία, βέβαια, εἶναι δεσμὸς καὶ ἐκδήλωσι δεσμοῦ πρὸς τὴν παράδοσι, ἐκδήλωσι τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχη καὶ τὴν ἔκφανσι πρὸς τὴ γενεὰ ποὺ ἀσκεῖ τὴ λατρεία. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο πρέπει νὰ γίνη μιὰ προσπάθεια, ὥστε ἡ συμμετοχὴ στὴ λατρεία νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸν λιγώτερο καθῆκον καὶ περισσότερο ψυχικὴ ἀπόλαυσι, νὰ κουράζη λιγώτερο καὶ νὰ τραβάη περισσότερο.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ γενεά μας ἀγωνίζεται τὸν πνευματικό της ἀγῶνα συνεχίζοντας τὸν ἀγῶνα τῶν περασμένων γενεῶν, ἀλλὰ ὄχι σὰν ἁπλῆ παραπομπὴ σ' αὐτές. Καὶ ἡ γενεά μας, λοιπόν, πρέπει νὰ δώση στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τὸ τραγοῦδι της, τὴ ζωγραφική της, τὴν ἀρχιτεκτονική της. Ἡ κατανόησι τῆς λατρείας, ἡ διαμόρφωσί της σὲ τρόπο ὥστε νὰ μιλᾶ στὴν ψυχὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἡ χρησιμοποίησι τῆς Τέχνης ὄχι μόνο σ' ἐξάρτησι πρὸς τὴν παράδοσι, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν σκοπὸ νὰ μιλήση ἡ λατρεία στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο, σύμφωνα πρὸς ὅσα παρατηρήσαμε παραπάνω, ὅλα αὐτὰ μποροῦν καὶ πρέπει νὰ γίνουν χωρὶς καθόλου ἡ παράδοσι νὰ ἐγκαταλειφθῆ, ἢ μᾶλλον ἴσα-ἴσα αὐτὸ θὰ ἀποτελῆ τὴν ἀληθινὴ ἐφαρμογὴ τῆς παραδόσεως.

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες, λόγου χάρι, ἡ διαμόρφωσι τῆς λατρείας στηρίζεται σὲ χιλιόχρονη βυζαντινὴ παράδοσι. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν ἡ θρησκευτικὴ τέχνη, εἴτε σὰν εἰκονογραφία, εἴτε σὰν μουσική, εἴτε σὰν ἀρχιτεκτονική, ν' ἀγνοήση τὴν παράδοσι αὐτή, γιατί τότε θὰ καταντήση νὰ κόψη καὶ τὸν δεσμό της μὲ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ δὲν μπορεῖ ἡ ὀρθόδοξη ἑλληνικὴ λατρεία ν' ἀποτελῆ ἐξάρτημα τοῦ βυζαντινοῦ μουσείου, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ διατηρηθῆ ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ στὶς μέρες μας. Θὰ διαπιστωθῆ λοιπὸν καθαρὰ τὸ αἴτημα ὀργανικῆς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος συνοχῆς πρὸς τὴν βυζαντινὴ παράδοσι, ψυχικῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπαφῆς πρὸς τὴ σημερινὴ γενεά.

(2) Βλ. τὸ ἄρθρο «Κατηγορῶ τοὺς Χριστιανοὺς» «Ἀκτῖνες» 1947, σελ. 241 ἑπ., 288 ἑπ.

Τὸ αἴτημα αὐτό, γιὰ μιὰ τέτοια σύνθεσι, εἶναι αἴτημα ποὺ διατυπώνεται ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσι τῆς λατρείας, ποὺ ἀποτελεῖ ἐκδήλωσι τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου σὰν κρίκου καὶ αὐτοῦ στὴν ἁλυσίδα τῶν γενεῶν. Ἡ πραγματοποίησις τώρα τοῦ αἰτήματος εἶναι, βέβαια, ζήτημα ποὺ πρέπει νὰ μελετηθῆ ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς καὶ νὰ γίνη μὲ τὸν κανονικὸ τρόπο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ «λειτουργία» μὲ τὴν εὐρεῖα ἔννοια τοῦ ὅρου, ἡ δημοσία λατρεία γενικά, πρέπει νὰ εἶναι ὄχι μόνο ἁγιαστικὴ εὐκαιρία ἀπὸ ἄποψι δογματική, ἀλλὰ καὶ εὐκαιρία ἀγωγῆς καὶ οἰκοδομῆς. Ἑπομένως πρέπει νὰ ἐξετάζωμε καὶ τὴν ἀποτελεσματικότητα ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς ψυχικῆς ἐπαφῆς, ὅπως ἐξ ἄλλου πρέπει ξεχωριστὰ νὰ ἐπιδιώκεται νὰ τονωθῆ ἡ ζωὴ τῆς προσευχῆς, ἡ εὐλάβεια, καὶ ἔξω ἀπ' τὴ λατρεία, στὴν οἰκογενειακὴ ζωή, στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου. Ἡ λειτουργία δὲν πρέπει ν' ἀποτελῆ τὴν ἀποκλειστικὴ ἀλλὰ τὴν κεντρικὴ ἐκδήλωσι τῆς ζωῆς τῆς προσευχῆς καὶ γενικώτερα τῆς εὐσεβείας, τὴν κορωνίδα μιᾶς λατρευτικῆς ζωῆς, ποὺ περιλαμβάνει τὸ σύνολο τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου.

β) Ἡ σημερινὴ διαμόρφωσι τῆς πάλης τῶν ἰδεῶν ἔδειξε ὅτι ὅλα τὰ διάφορα πνευματικὰ κινήματα ποὺ διετύπωσαν ἀξίωσι ἐπικρατήσεως, ἐφρόντισαν ὥστε τὸ ἐπίπεδο τῆς εἰδικῆς, γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ κινήματος, μορφώσεως τῶν μελῶν τους νὰ εἶναι ἀνεπτυγμένο, σὲ τρόπο ὥστε καθένας ποὺ μετέχει τοῦ κινήματος αὐτοῦ νὰ ἔχη ὅσο τὸ δυνατὸν καὶ τὴν ἐπίγνωσι τῆς θεωρίας, τῶν σκοπῶν, τοῦ προγράμματος τοῦ κινήματος.

Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἂν θέλωμε νὰ ἔχωμε χριστιανικὸ πολιτισμό, πρέπει ὅσο τὸ δυνατὸν τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα νὰ ἔχη μεγαλύτερη ἐπίγνωσι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, νὰ τὴν γνωρίση περισσότερο, νὰ μορφωθῆ περισσότερο, καὶ ὁλόενα νὰ καταρτίζεται περισσότερο στὸ περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητες τῆς χριστιανικῆς γενικὰ θεωρήσεως τοῦ κόσμου. Καὶ τὴ στιγμή, λόγου χάριν, ποὺ ὁ κομμουνισμὸς ἐνδιαφέρεται ὅλοι του οἱ ὀπαδοὶ νὰ μελετοῦν συνεχῶς τὴν κομμουνιστικὴ θεωρία, εἶναι φανερὸ ὅτι πρέπει περισσότερο νὰ τονωθῆ ἡ ἀνάγκη, ὅλο τὸ χριστιανικὸ πλήρωμα νὰ ἔχη μεγαλύτερη ἐπίγνωσι τοῦ τί πιστεύει καὶ τοῦ τί συνέπειες ἔχει ἡ πίστι του.

Εἰδικώτερα, σπουδαιότητα ἔχει ἡ ἀνάγκη νὰ τονωθῆ ἡ μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Χριστιανούς, σύμφωνα μὲ ὅσα εἴπαμε παραπάνω.

Γ'.

Σχετικὸ μὲ τὸ θέμα μας εἶναι καὶ τὸ αἴτημα γιὰ τὴν τακτοποίησι τοῦ κλήρου μέσα στὴν Ἐκκλησία. Εἶναι γεγονός, ὅτι στὴ γενεά μας ὁ κλῆρος δὲν εἶναι ἐκεῖ ὅπου θὰ τὸν περίμενε κανείς, σὲ τρόπο ὥστε ἔχασε καὶ τὴν ἡγετικὴ ἐπαφὴ ποὺ τοῦ ἀνήκει. Στὴν Ἑλλάδα, παραδείγματος χάρι, σὲ περασμένες γενεὲς ὁ κλῆρος ἦταν πολὺ περισσότερο ἀμόρφωτος ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερα, καὶ ὅμως εἶχε νὰ παρουσιάση πολὺ ἰσχυρότερες προσωπικότητες. Σὲ ἄλλες χῶρες πάλι, ὁ κλῆρος ἔγινε πρωτοπόρος σὲ διάφορες ἀβαρίες καὶ συνθηκολογήσεις, τὴ στιγμὴ ποὺ ἔξω ἀπὸ τὸν κλῆρο Χριστιανοὶ διανοούμενοι ὕψωσαν τὴ σημαία τῆς ἀντιστάσεως σὲ ἀρνητικὰ ρεύματα, ποὺ ἔπειτα ἀποδείχθηκαν πόσο ἦταν πρόσκαιρα καὶ μεταβατικά.

Κάτι λοιπὸν πρέπει νὰ γίνη καὶ ὅπως καὶ νἆναι πρέπει ἡ κάθαρσις τοῦ κλήρου νὰ γίνεται περισσότερο ζωντανή. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποκτήση οὐσιαστικὸ περιεχόμενο. Οἱ κληρικοὶ ὅλοι, ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους ὡς τοὺς κατώτατους, πρέπει νὰ ἐλέγχωνται ἂν πραγματικὰ ἀποδίδουν, τοὐλάχιστο ὅσο ἐλέγχονται οἱ «κοσμικοὶ» κρατικοὶ λειτουργοί, καὶ ἀντίστοιχα νὰ κανονίζεται ἡ θέσις τους καὶ νὰ λείψη ἡ μοναδικὴ ἀληθινὰ ἀσυδοσία ποὺ παρατηρεῖται σ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ λειτούργημα ὅπου ἡ ἀσυδοσία εἶναι περισσότερο ἄτοπη κι' ἐγκληματική.

Τὸ ζήτημα αὐτὸ βέβαια θὰ τὸ λύση ἡ ἐρχομένη γενεά, ὅταν, μὲ τὴν ἐξύψωσι τοῦ ὅλου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, στὶς τάξεις τοῦ κλήρου θὰ προσέρχωνται (ὅπως ἄρχισαν τώρα νὰ προσέρχωνται) ὄχι γιὰ νὰ

εὕρουν ἐπαγγελματικὴ τακτοποίησι, ἀλλὰ ἴσως, γιὰ νὰ θυσιάσουν ἀποκτημένη ἐπαγγελματικὴ τακτοποίησι, ἀριστεῖς τῆς κοινωνίας. Ὅταν πάψη ὁ κλῆρος ν' ἀποτελῆ μιὰ ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομία καὶ θ' ἀποτελέση ἕναν ἀγωνιστικὸ στῖβο τῶν διαλεχτῶν πραγματικὰ μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε ρεαλισταί. Ἡ γενεά μας ἔχει τὴ δίψα καὶ διατυπώνει τὸ αἴτημα. Ἡ ἐκπλήρωσι τοῦ αἰτήματος εἶναι μᾶλλον τῶν ἐρχομένων γενεῶν ἔργο.

Δ'.

Ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ὑπάρχουν ἀκόμη μερικὰ αἰτήματα. Τὰ αἰτήματα αὐτὰ δὲν ἀνάγονται βέβαια σὲ τροποποιήσεις τοῦ χριστιανικοῦ ἠθικοῦ κανόνος, ἀλλὰ σὲ αὔξησι τῆς ἐπιγνώσεως γιὰ τὴν ἀληθινὴ ἔννοια καὶ τὸν τρόπο ἐφαρμογῆς τοῦ κανόνος αὐτοῦ. Εἰδικώτερα ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς προβάλλουν τὰ ἑξῆς αἰτήματα:

α) Πρέπει νὰ καταπολεμηθῆ κάποια τυποκρατία ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀντίληψι ποὺ ἔχομε γιὰ τὴν ἠθική, ἀκόμα, θὰ μποροῦσαμε νὰ ποῦμε, στὸ ἠθικό μας κριτήριο. Εἶναι ἀλήθεια, πὼς ὁ τύπος ἔχει αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι εἶναι καθαρὸ τὸ περιεχόμενό του καὶ φαίνεται καθαρὰ ἂν τηρῆται ἢ ὄχι. Εἶναι πολὺ εὐκολώτερο νὰ διαπιστώσωμε ἂν τηρῆται τοῦτος ἢ ἐκεῖνος ὁ τύπος, παρὰ ἂν ἐδείξαμε ἀπέναντι τοῦ ἄλφα ἀδελφοῦ μας τὴν ἀγάπη ποὺ ἔπρεπε ἢ ὄχι. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψι τῆς ἠθικῆς ἀνησυχοῦμε περισσότερο γιὰ τὸν τύπο, καὶ μάλιστα καὶ γιὰ τὴ λεπτομέρεια καὶ γιὰ «τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον» (Ματθ. κγ' 23) καὶ λιγώτερο γιὰ τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, καὶ μάλιστα γιὰ τὸν «κατ' ἐξοχὴν» νόμο τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ ἐξηγεῖ κατὰ μέγα μέρος ἐκεῖνο ποὺ παρατηρήσαμε ἄλλοτε, ὅτι δηλαδὴ γιὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος ἡ ἀνησυχία γιὰ τὴν παράβασι ἑνὸς τύπου λατρευτικοῦ, νηστείας κλπ., εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀνησυχία μήπως κανεὶς «ὀργίσθη» «τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ» (Ματθ. ε' 22), ἢ μήπως ἄφησε τὸν ἀδελφό του (δηλαδὴ αὐτὸν τὸν Χριστό, ὅπως ὁ ἴδιος λέει) νηστικό, ἐνῶ θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ δώση νὰ φάη (Ματθ. κε' 31, 35). Ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι γνήσιος Χριστιανισμός, δὲν χρειάζεται νὰ τὸ εἰποῦμε.

β) Γενικώτερα, πρέπει στὴ χριστιανικὴ ἠθικὴ συνείδησι νὰ ζωντανέψη περισσότερο ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴ βάσι τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς διδασκαλίας: ὁ νόμος τῆς ἀγάπης. Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἔχει οἰκοδομηθῆ στὴν ἀγάπη, καὶ μάλιστα ὄχι μόνο στὴν ἀνέξοδη ἀγάπη ἀλλὰ καὶ στὴν ἀγάπη ποὺ κάνει τὸ πᾶν γιὰ τὸν ἄλλο. Εἰδικώτερα τὰ ἁμαρτήματα ποὺ γίνονται μὲ παράλειψι, μὲ τὸ νὰ παραλείπωμε τὸ καλὸ ποὺ θὰ μποροῦσαμε νὰ κάνωμε, δὲν μᾶς ἀπασχολοῦν ὅσο πρέπει. Δὲν ἔχομε προσέξει ὅσο πρέπει τὸ ὅτι «εἰδότι καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστι» (Ἰακ. δ' 17). Δὲν ἔχομε προσέξει ὅσο πρέπει ὅτι στὴν περικοπὴ τοῦ Ματθαίου ποὺ ἀναφέρθηκε λίγο πρίν (κε' 35) ἐκεῖνοι ποὺ καταδικάζονται κατηγοροῦνται ὄχι γιὰ κακὲς πράξεις, ἀλλὰ γιατί παρέλειψαν τὸ χρέος τῆς ἀγάπης. (Πρβλ. καὶ τὴν παραβολὴ τῶν ταλάντων).

γ) Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἠθικῶν νόμων πρέπει νὰ διαμορφώνεται μὲ ἐπίγνωσι τῆς σημερινῆς πραγματικότητος, ὥστε νὰ μὴν καταντοῦν οἱ νόμοι αὐτοὶ «φορτία βαρέα καὶ δυσβάστακτα», ἀντίθετα πρὸς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ πρὸς τὴν ὑπέρτατη ἐντολὴ τῆς ἀγάπης. Ἂν λοιπὸν ὁ θεολόγος ἐξαγγέλλη ἠθικὲς χριστιανικὲς προσταγές, δὲν θὰ τὶς ἐξαγγέλλη σὰν ἐξώκοσμος, σὰν ἀπόκοσμος, ποὺ δὲν ξέρει τίποτε γι' αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπος «πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα» (Ἑβραίους δ' 15), μετὰ ἁμαρτίας. Πιστὸς ἑρμηνευτὴς τῆς θείας ἠθικῆς ἐντολῆς ὁ θεολόγος, θὰ γίνη συγχρόνως καὶ ὁ συνετὸς καὶ δεξιὸς χειριστὴς τῆς χριστιανικῆς «ἐπιεικείας» (πρβλ. Φιλ. δ' 5, Ἰακ. γ' 17). Ἡ ὅλη στάσις τοῦ Κυρίου ἀπέναντι στὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία, δείχνει ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ δὲν εἶναι ξένη, ἀλλ' ἀντίθετα συμφωνότατη πρὸς τὸ ἀρχαῖο ρωμαϊκὸ ρητὸ ποὺ ἀνέφερε ὁ Κικέρων: ἡ ἄκρα δικαιο-

σύνη εἶναι ἄκρα ἀδικία (summum jus summa injuria).

Ε'.

Λίγες λέξεις ἀκόμη γιὰ κεῖνο τὸν πόνο ποὺ εἶναι ὅλων τῶν Χριστιανῶν πόνος: Γιατὶ νὰ μὴν εἴμαστε ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἑνωμένοι σὲ μιὰ κοινότητα λατρείας, σ' ἕνα δόγμα, σὲ μιὰν Ἐκκλησία, γιατὶ νὰ μὴν γίνῃ ἡ λεγομένη ἕνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, ἕνωσι ποὺ χωρὶς ἀμφιβολία θὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ τὴν πολιτιστικὴ ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ;

Γιατί;... Ἀλλὰ δὲν εἶναι δικό μας ἔργο νὰ βροῦμε τὸ γιατί. Ἔργο μας εἶναι νὰ ποθήσωμε νὰ ἔρθῃ κι' αὐτὴ ἡ μέρα, νὰ πραγματοποιηθῇ ἕνα ὄνειρο ποὺ ποτὲ δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ψυχή, ἕνα ὄνειρο τόσο σύμφωνο μὲ τὸ αἴτημα τῆς ἑνότητος ποὺ ὁ Κύριος τὸ διετύπωσε στὴν ἀρχιερατική του προσευχή. Ἕνα τέτοιο ὄνειρο δὲν μπορεῖ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ πόθο νὰ μπορέσῃ ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς κάτι νὰ κάμῃ γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα βῆμα πρὸς τὴν πραγματοποίησι τοῦ ὀνείρου αὐτοῦ.

Ἕνα βῆμα... Πολλὰ τέτοια βήματα ἔχουν γίνει! Ἂς γυρίσωμε πρὸς τὰ πίσω! Ἂς ἰδοῦμε ποιὰ ἦταν ἡ ψυχολογικὴ σημασία τοῦ χωρισμοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν στὴν περασμένη γενεὰ καὶ ποιὰ εἶναι ἡ σημερινή, γιὰ νὰ καταλάβωμε τὴν διαφορά. Σήμερα οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ἀκόμη χωρισμένοι σὲ δόγματα, ἀλλὰ ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἔχει ἄλλη ψυχολογικὴ σπουδαιότητα ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχε ἄλλοτε. Δοξάζομε τὸν Θεό, γιατὶ μέχρις ὅτου πραγματοποιηθῇ ἡ δογματικὴ ἑνότης, ἀρχίζομε νἄχωμε τὴν ἑνότητα στὴν τιμὴ καὶ τὸν σεβασμό, τὴν ἑνότητα στὸ καρδιοχτύπι καί, ἀκόμη, τὴν ἑνότητα στὴν ἀγάπη. Κι' εὐχαριστοῦμε καὶ γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἄρνησι καὶ τὸν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πόλεμο, ποὺ πολλὲς ὑπηρεσίες ἔχει προσφέρει στὸ σημεῖο αὐτό. Καὶ ἴσως, στὸ τέλος-τέλος, τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ θὰ μείνῃ ἀπὸ ὅλη τὴν ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ εἶναι τὸ ὅτι ἔκαμε τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐλαττώσουν τὴν ἀπόστασι ποὺ τοὺς χωρίζει.

Ἐν τῷ μεταξύ, χωρὶς νὰ ζητοῦνται ἀπὸ κανένα ἀβαρίες στὴν πίστι του, χωρὶς βεβιασμένες συζητήσεις καὶ διατυπώσεις ποὺ ἴσως αὐξάνουν παρὰ ἐλαττώνουν τὸν χωρισμὸ καὶ δημιουργοῦν ἀντίδρασι καὶ διάσπασι καὶ μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας, χωρὶς «περιεκτικότητες» ποὺ νεροῦλιάζουν τὴ δογματικὴ σύνθεσι κάθε Ἐκκλησίας, ἂς ἐργασθοῦμε ὅλοι μαζὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ ἑνότης ὑπάρχει, καὶ ὅπου ἡ δογματικὴ διαφορὰ ἔρχεται σὲ δεύτερη μοῖρα.

Καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ θέματα αὐτά, ὅπου παρ' ὅλον τὸν χωρισμὸ ὑπάρχει ἡ ἑνότης καὶ ὅπου ὅλοι μποροῦμε νὰ συνεργασθοῦμε, χωρὶς κανεὶς ἀπὸ μᾶς νὰ χρειασθῇ νὰ κάμῃ ἀβαρίες, ἀλλὰ μὲ τὴν κοινὴ ἐπιδίωξι τοῦ θησαυροῦ ποὺ παραμένει κοινός, ἕνα ἀπὸ τὰ πεδία αὐτά, ἴσως ὄχι τὸ λιγώτερο σπουδαῖο, εἶναι καὶ ἡ ἐπιδίωξις τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, στὸν ὁποῖο ἔχει ἀφιερωθῇ αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἔρευνα.

ΣΤ'.

Καὶ τώρα, ἂς ἔλθωμε στὸ συμπέρασμά μας. Ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ, γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, νὰ χρησιμοποιήσωμε μιὰν εἰκόνα. Τὴν εἰκόνα τοῦ πηδαλιούχου, ποὺ στέκεται στὴ γέφυρα τοῦ πλοίου ποὺ ταξιδεύει στὴ θάλασσα, κι' ἔχει μπροστά του τὴν ρόδα τοῦ τιμονιοῦ καὶ τὴ ναυτικὴ πυξίδα. Ὁ πηδαλιοῦχος αὐτός, ἀφοῦ πάρῃ ἀπὸ τὸν πλοίαρχο τὴ γραμμὴ πλεύσεως καὶ γυρίσῃ τὴν πλώρη πρὸς τὴ γραμμὴ αὐτή, τρία πράγματα μπορεῖ νὰ κάμῃ:

Τὸ πρῶτο εἶναι νὰ ἡσυχάσῃ, μὲ τὴ σκέψι ὅτι ἀφοῦ μιὰ φορὰ ἔστρεψε τὸ τιμόνι πρὸς τὴν κατεύθυνσι ποὺ τοῦ ὥρισαν, ἔκαμε μιὰ γιὰ πάντα τὸ χρέος του, καὶ νὰ δώσῃ τὴν προσοχή του σ' ἄλλα πράγματα. Δὲν μπορεῖ τότε νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς, παρὰ τὰ κύματα καὶ τὰ θαλάσσια ρεύματα νὰ γυρίζουν τὴν πλώρη πρὸς τὰ ἐδῶ καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ, κι' ὅσο πιὸ μακρινὸ εἶναι τὸ ταξίδι, τόσο μεγαλύτερες θὰ εἶναι οἱ παρεκκλίσεις. Στὸ τέλος, τὸ πλοῖο θὰ βρεθῇ σ' ἐντελῶς ἄλλο μέρος ἀπὸ ἐκεῖνο ὅπου προωριζόταν νὰ φθάσῃ, ἴσως θἄχῃ γυρίσῃ καὶ ἐντελῶς πρὸς τὰ πίσω.

Ἡ δεύτερη δυνατότης εἶναι, ὁ πηδαλι-

οὖχος νὰ κρατάη πάντοτε τὸ τιμόνι στὰ χέρια καὶ ν' ἀλλάζη κάθε τόσο τὴν κατεύθυνσι ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ πλοίαρχος, εἴτε σύμφωνα μὲ τὶς δικές του προτιμήσεις, εἴτε ἀνάλογα μὲ τὴ φορὰ τῶν ρευμάτων καὶ τῶν κυμάτων, εἴτε κατὰ τὶς ἐπιθυμίες τῶν ἐπιβατῶν τοῦ πλοίου. Δὲν χρειάζεται νὰ εἰπῆ κανεὶς ποιὸ θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα!

Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ τρίτη δυνατότης, ἐκεῖνο ἄλλωστε ποὺ γίνεται στὴν πρᾶξι: Ὁ πηδαλιοῦχος παίρνει τὴ γραμμὴ πλεύσεως ἀπὸ τὸν πλοίαρχο, γυρίζει τὴν πλώρη πρὸς τὴ γραμμὴ αὐτή, ὕστερα ὅμως δὲν ἡσυχάζει, οὔτε ἀφίνει τὸ τιμόνι. Ξέροντας ὅτι τὰ κύματα καὶ τὰ ρεύματα ἀδιάκοπα ἐνεργοῦν σὰν δυνάμεις παρεκκλίσεως ἀπὸ τὴ δοσμένη γραμμή, κρατάει πάντοτε σφιχτὰ στὰ χέρια του τὴν ρόδα τοῦ τιμονιοῦ καὶ τὴν γυρίζει πότε δεξιὰ πότε ἀριστερά, ἀδιάκοπα. Ἕνας παρατηρητὴς ποὺ δὲν θάξερε, θὰ νόμιζε ὅτι μ' αὐτὲς τὶς κινήσεις ὁ πηδαλιοῦχος ἀλλάζει τὴν κατεύθυνσι τοῦ πλοίου. Τὸ ἀντίθετο ὅμως συμβαίνει. Μὲ τὶς κινήσεις αὐτὲς ὁ πηδαλιοῦχος ἐξασφαλίζει ἀκριβῶς τὴν σταθερότητα κατευθύνσεως καὶ ξαναφέρνει στὴ γραμμὴ πλεύσεως, ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ πλοίαρχος, τὴν πλώρη ποὺ τὰ κύματα τὴν πηγαινοφέρνουν πότε ἐδῶ καὶ πότε ἐκεῖ.

Ἀπὸ τὰ πρῶτα χριστιανικὰ χρόνια ἡ Ἐκκλησία παραβάλλεται πολλὲς φορὲς μὲ πλοῖο καὶ ἡ ἀναλογία μπορεῖ νὰ ἰσχύση καὶ στὴν εἰκόνα ποὺ ἐδώσαμε. Καὶ στὴν πορεία τοῦ Χριστιανισμοῦ μέσα στοὺς αἰῶνες παρουσιάζονται οἱ τρεῖς δυνατότητες ποὺ εἴδαμε σχετικὰ μὲ τὸ πλοῖο ποὺ ταξιδεύει.

Ἡ μία δυνατότης εἶναι, ἀφοῦ μιὰ φορὰ μπῆ ἡ γραμμή, νὰ ἡσυχάσωμε μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὅλα πᾶνε καλὰ μόνα τους. Ἔτσι, μὴ θέλοντας οὔτε βλέμμα νὰ ρίξουμε σ' ὅσα κακὰ καὶ ἄτοπα καὶ ἁμαρτωλὰ ὑπάρχουν μέσα στὸ σῶμα τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, θὰ καταγινώμαστε μὲ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θεραπεία ἐκείνων ποὺ χρειάζονται θεραπεία.

Ἡ δεύτερη τακτικὴ εἶναι, ἐπειδὴ βλέπομε ἄτοπα καὶ ἐφάμαρτα στὴ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, νὰ ἀλλάζωμε κάθε τόσο τὴν κατεύθυνσι, ἀνάλογα μὲ τὶς δικές μας ἐμπνεύσεις, μὲ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς, μὲ τὶς ἐπιθυμίες αὐτῶν ἢ ἐκείνων. Εἶναι ἡ θεολογία τῶν ἀβαριῶν, τῶν προσαρμογῶν, τῶν συνεχῶν μεταρρυθμίσεων κλπ.

Ἡ τρίτη τακτικὴ εἶναι νὰ κρατᾶμε τὴ δοσμένη γραμμὴ πιστὰ κι' ἀτράνταχτα, νὰ ἔχωμε ὅμως ὑπ' ὄψι ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει καὶ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο, ποὺ ὑπόκειται, μέσα στὰ χρόνια, στὶς ἀνθρώπινες ἐπιδράσεις. Καὶ νὰ θεωροῦμε αὐτονόητο, ὅτι πρέπει ἀδιάκοπα νὰ ξαναφέρνωμε τὸν Χριστιανισμό, σὰν ζωὴ καὶ ἔμπρακτη ἐκδήλωσι πρὸς τὴ θεία, αἰωνία γραμμὴ ποὺ τοῦ ἔδωσε ὁ ἀρχηγός του. Αὐτὸ τὸ ξαναγύρισμα στὴ γραμμὴ δὲν εἶναι μεταρρυθμισις, δὲν εἶναι ἀλλαγή, εἶναι ἀ ν α ρ ρ ύ θ μ ι σ ι ς. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἐξασφάλισις τῆς σταθερότητος στὴν χριστιανικὴ πορεία μέσα στὴν αἰωνιότητα.

Αὐτὴν τὴν ἀναρρύθμισι χρειάζεται ἡ σημερινὴ κοινωνία. Μὲ μιὰ σωστὰ συγχρονισμένη θεολογία, μὲ μιὰ Ἐκκλησία ἕτοιμη ν' ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἱκανοποιήση τὸ αἴτημα τῆς ἐποχῆς μας, καὶ μὲ τὴν καθοδήγησι τοῦ σημερινοῦ θεολόγου καὶ τοῦ σημερινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λειτουργοῦ, ποὺ πρέπει νᾶναι προσωπικότητες ἄρτιες καὶ ἱκανὲς ν' ἀνταποκριθοῦν στὶς περιστάσεις, ὁ Χριστιανισμὸς σὰν ἔμπρακτη πιά, σὰν ζωντανὴ κοινωνικὴ ἐμφάνισι, θὰ κάμη πραγματικότητα ἐκεῖνο ποὺ ζητάει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος: Τὸ Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο σὰν μήνυμα, ἀλλὰ καὶ σὰν πραγματικότητα, ζωντανὴ πραγματικότητα, σύγχρονη ψηλαφητὴ πραγματικότητα, μέσα στοὺς σημερινοὺς καιροὺς καὶ στὴ σημερινὴ κοινωνία.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ